

KITILÄN KUNTA
MIELENTERVEYS- JA PÄIHDESUUNNITELMA
2014- 2017

16.12.2014 / kunnanvaltuusto

Sisällys

1. JOHDANTO.....	3
2. KÄSITTEITÄ.....	7
3. VALTAKUNNALLINEN OHJAUS	9
4. KITTILÄLÄISEN MIELENTERVEYS- JA PÄIHDETYÖN TAUSTALLA VAIKUTTAVAT TEKIJÄT.....	11
4.1 Nykytila	12
5. TULEVAISUUDEN VISIOT.....	16
6. TOIMINTAA OHJAAVAT ARVOT	17
7. TAVOITTEET	18
8. TOIMENPIDEOHJELMA VUOSILLE 2014 – 2017	19
9. PALVELUJÄRJESTELMÄ.....	21
9.1. Julkiset palvelut	21
9.2. Kolmas sektori	25
10. SUUNNITELMAN SEURANTA JA ARVIOINTI	32
Lähteet.....	33
Liitteet	

1. JOHDANTO

Kittilän kuntaan laadittiin vuosina 2005 - 2010 erilliset päihde- ja mielenterveyssuunnitelmat. Suunnitelmat jäivät erinäisistä syistä johtuen kuitenkin tuolloin valtuustotasolla hyväksymättä. Edelleen sosiaali- ja terveyslautakunta päätti 28.4.2010, että päihdestrategia laajennetaan Kittilän kunnan mielenterveys- ja päihdesuunnitelmaksi. Työryhmään kuuluivat sosiaali- ja terveyslautakunnan puheenjohtaja, terveyskeskuslääkäri, työterveyshoitaja, vastaava sosiaalityöntekijä, isännöitsijä, kulttuuri- ja nuorisosihteeri, diakoniapappi, vanhempi konstaapeli, psykiatrian erikoissairaanhoitaja, Mielenterveysyhdistys Väärtin työntekijä, sosiaalityöntekijä ja koulutoimen edustaja. Työryhmän sihteerinä toimi sosiaalityöntekijä. Lisäksi sosiaali- ja terveyslautakunta päätti, että toiseksi työryhmän sihteeriksi/ vastuuhenkilöksi nimetään psykiatrinen sairaanhoitaja. Aiemmin laadittujen suunnitelmien pohjalta on nyt laadittu ja päivitetty ajan tasalle Kittilän kunnan mielenterveys- ja päihdestrategia.

Mielenterveys- ja päihdeongelmilla on suuri kansanterveydellinen merkitys ja niihin liittyvä työkyvyttömyys on lisääntynyt voimakkaasti. (STM, 2012.) Mielenterveyspalveluja järjestetään terveystoimessa ja päihdepalveluja pääosin sosiaalitoimessa. Hajanainen palvelujärjestelmä vaikeuttaa palveluita tarvitsevien pääsyä niiden piiriin ja edesauttaa putoamista pois niistä, vaikka henkilökunta eri yksiköissä onkin osaavaa ja työhön vahvasti sitoutunutta. (STM, 2012.)

Palveluista osan tuottavat kunnat itse, osan järjestöt ja yksityiset palveluntuottajat. Avohoidon kehittäminen on jäänyt toissijaiseksi, kun suurin osa mielenterveys- ja päihdeongelmien hoidon kustannuksista kohdistuu laitoshoitoon. Mielenterveys- ja päihdepalveluiden rinnalla on kehitettävä mielenterveyttä ja päihteettömyyttä edistävää ja ongelmia ehkäisevää työtä. Mielenterveys- ja päihdetyöhön sijoittaminen on panostamista toimintakykyyn ja tuottavuuteen. Mielenterveys- ja päihdestrategian valmistelussa on otettava huomioon meneillään oleva sosiaali- ja terveyspalvelujen rakenneuudistus sekä kuntarakenteisiin kohdistuvat muutospaineet. (STM, 2012.)

Mielenterveyden ongelmat ja häiriöt kehittyvät yksilötekijöiden (persoonaan liittyviä herkkyystekijät, perimä) ja olosuhteiden vuorovaikutuksen tuloksena pikkujiljaa

kasautuen. Häiriöille on tyypillistä, että ne alkavat keskimäärin varsin nuorena ja ovat usein kroonisia. Yhteisön arvoilla ja asenteilla on merkittävä vaikutus, miten mielenterveyden häiriöihin ja suhtaudutaan. Leimataanko yhteisössä mielenterveysongelmista kärsivät, arvostetaanko heitä sellaisina kuin he ovat ja toteutuvatko yhteiskunnan eri tahoilla oikeudenmukaisuus ja yhdenvertainen kohtelu? Pienillä paikkakunnilla yksilön asioista tulee helposti koko yhteisön asioita ja mielenterveyden ongelmista kärsivät ovat perinteisesti vaienneet ongelmistaan leimautumisen pelossa. Siten myös avun hakeminen ja kohdentaminen on vaikeutunut. Viive hoitoon hakeutumisessa on vuosia, jopa vuosikymmeniä. Suuri osa mielenterveyden ongelmista kärsivistä ei ole lainkaan hoidon piirissä. (Mielentekojä Kittilässä, 2010.)

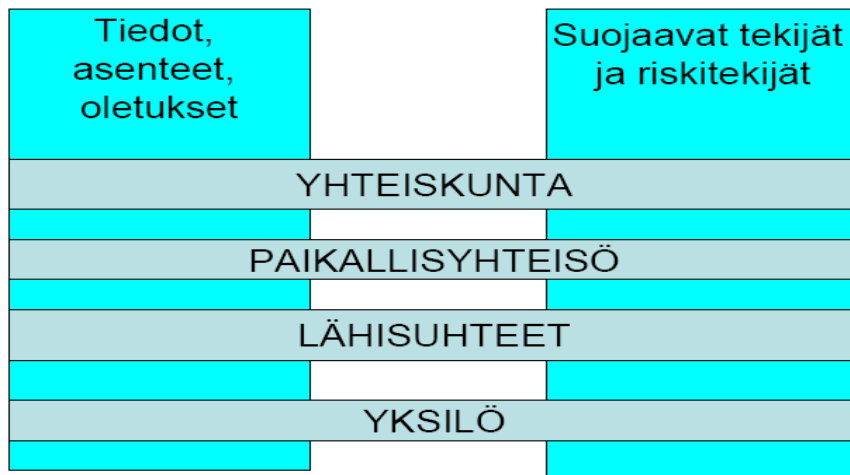
Mielenterveyden häiriöiden merkitys on korostunut maailmanlaajuisesti sekä niistä aiheutuvien henkilökohtaisen kärsimyksen ja kuormituksen että yhteiskunnallisten kustannusten takia. Mielenterveyden häiriöt ovat nousseet 1990-luvulta lähtien suurimmaksi eläköitymistä ja pitkäaikaista työkyvyttömyyttä aiheuttavaksi sairausryhmäksi. Mitkään merkit, indikaattorit tai kliinisestä työstä saadut kokemukset, eivät viittaa Suomessa siihen, että väestön mielenterveys- ja päihdepalvelujen tarve tulisi lähivuosina laskemaan. Esimerkiksi kuntasektorilla jäädytään työkyvyttömyyseläkkeelle keskimäärin 53,9-vuotiaana ja mielenterveysperustein 49,3-vuotiaana. Vuonna 2011 yli neljäsosa kaikista Kuntien eläkevakuutusyhtiön työkyvyttömyyseläkkeistä myönnettiin mielenterveydellisistä syistä. Korvatuista sairaspäivistä ne muodostivat toiseksi suurimman ryhmän (25 %) tuki- ja liikuntaelinsairauksien jälkeen. Kittilässä vuoden 2012 tilaston mukaan suurin syy työkyvyttömyyseläkkeen saantiin oli mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöt. Mielenterveysperusteisesti sai sairaspäivärahaa 14 työkäistä/1000 vastaavanikäistä/ kunta. Luku on koko Lapin arvoa alhaisempi ja myös koko maan arvoa alhaisempi. (Mielentekojä Kittilässä, 2010; SotkaNet; Kuntatyönantajat, 2012.)

Selkeästi on havaittavissa lasten ja nuorten oireilun ja hoidon tarpeen lisääntyminen 1990 – 2000 välisenä aikana. Tutkimusten mukaan peruskoulun 8 – 9-vuotiailla lapsilla psykiatristen, tutkimusta ja hoitoa vaativien ongelmien ja häiriöiden esiintyvyys on 15 %, vakavista, välitöntä hoitoa tarvitsevista häiriöistä todettiin kärsivän 3 %. Nuoruusiässä häiriöiden esiintyvyys on suurempi, 15 – 25 %. (Mielentekojä Kittilässä, 2010.)

Nykyisin yhteiskunnan nopeat ja odottamattomat muutokset, maailmanlaajuinen epävakaa taloudellinen tilanne ja epävarmuus ahdistavat perheet monessa suhteessa hyvin tiukalle ja perheissä on samanaikaisesti useita eri ongelmia työttömyydestä parisuhdeongelmiin ja mielialahäiriöihin. Lasten ja nuorten häiriöiden taustat syntyvät jo hyvin varhaisessa kehitysvaiheessa. Päihteiden käyttö kaikissa ikäryhmissä on eräs merkittävä terveyden ja mielenterveyden uhka ja vaikka kuolleisuus muissa sairausryhmissä on viime vuosien aikana vähentynyt, on vastaavasti alkoholiperäinen kuolleisuus lisääntynyt. Masennus on muotoutunut yhdeksi kansantaudiksi. Lisäksi nuorison syrjäytyneisyys ja siihen liittyvät ongelmat näkyvät selkeästi mielenterveystyön kentällä. (Mielentekojä Kittilässä, 2010.)

Ongelmapelaaminen koskettaa nykyään yhä useampaa. Tutkimusten mukaan 2,7 % suomalaisista on rahapeliengelmäpelaaajia ja edelleen näistä peliriippuvuuden diagnostiset kriteerit täyttäviä 1 %. Riippuvuuteen ongelmallisimmillaan kytkeytyy usein muita samanaikaisia mielenterveyden häiriöitä ja päihderiippuvuuksia, muuhun väestöön verrattuna runsaampaa tupakointia sekä alkoholin riskikulutusta. (Laitila, 2013.)

Mielenterveyden häiriöt ja päihteiden käytöstä johtuvat ongelmat ovat erilaisia ja voivat esiintyä toisistaan riippumattomina, mutta niillä löytyy myös yhteisiä alueita. Mielenterveys- ja päihdeongelmat ovat molemmiin puolin toistensa riskitekijöitä. Päihteiden haitalliseen käyttöön liittyviä mielenterveyshäiriöitä ovat mm. mieliala-, ahdistuneisuus- ja persoonallisuushäiriöt. Yhä useammalla ihmisellä on samanaikaisesti sekä mielenterveys- että päihdeongelma. Tämänkin vuoksi on tärkeää, että mielenterveyden ja päihdeongelman edistämistä, ehkäisevää päihde- ja mielenterveystyötä sekä mielenterveyshäiriöiden ja päihdeongelmien hoitoa kehitetään yhdessä. (Laitila, 2013.)

Mielenterveyttä edistävän työn ja ehkäisevän päihdetyön yhteinen alue: vaikuttamiskohteet ja toteutustasot (Laitila, 2013).

Mielenterveys- ja päihdeongelmilla on yhteisiä suojaavia tekijöitä ja riskitekijöitä; mm. päihteiden saatavuus ja käyttötavat, lapsuuden kasvuolosuhteet sekä biologinen ja psyykinen haavoittuvuus. Kun riskitekijät ovat yhteisiä, mielenterveyttä edistävissä työssä ja ehkäisevässä päihdetyössä samantyyppiset interventiotkin ovat toimivia ja vaikuttavia. Sekä mielenterveys- että päihdetyössä vaikutetaan ihmisten tietoihin, asenteisiin ja oikeuksiin. (Laitila, 2013.)

Tätä mielenterveys- ja päihdesuunnitelmaa on valmisteltu työryhmällä, johon ovat kuuluneet psykiatriset sairaanhoitajat Sirpa Tuokko ja Anne Jylhä, sosiaalityöntekijät Kari Hyötylä, Paula Lauhamaa ja Anniina Aikio, päihde- ja mielenterveystyöntekijä Minna Hämäläinen, etuuskäsittelijä Anne Korva ja vt. perusturvajohtaja Tuulikki Louet-Lehtoniemi. Ohjausryhmään kuuluvat em. lisäksi kotihoidonohjaaja Paula Niemelä, vararehtori Harri Ekmark, yksilöohjaaja Susanna Puolakka, nuorisosihteerit Sanna Seppälä, koulukuraattori Tiina Huilaja, osastonhoitaja Aija Kollin-Mänttari, vt. osastonhoitaja Riitta Jussila, työterveyshoitaja Paula Lind, terveyskeskuslääkäri Kim Mänttari, kulttuurisihteerit Marika Salminen, terveydenhoitaja Eija Takalokastari, johtava lääkäri Jyrki Vanhakartano sekä sosiaali- ja terveyslautakunnan puheenjohtaja Mauri Taskila. Lisäksi suunnitelman kolmannen sektorin osuutta on ollut laatimassa Kaste-hankkeen ”Hyvinvointi hakusessa - riippuvuus riskinä” projektityöntekijä Satu Uusimaa.

2. KÄSITTEITÄ

Mielenterveydelle on kirjallisuudessa esitetty monta hyvää määritelmää. Mielenterveys on mm. määritelty älyllisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin tilaksi (WHO 1999), johon vaikuttavat useat yksilön ja ympäristön ominaisuudet ja näiden ominaisuuksien väliset suhteet (Lavikainen 2001, Lehtinen 2002). Mielenterveys on erottamaton osa terveyttä ja muodostaa siten perustan yksilön yleiselle hyvinvoinnille, kyvylle hallita elämää, tulkita ympäristöä sekä sopeutua siihen. Hyvä mielenterveys on voimavara, joka auttaa ihmisiä kokemaan elämänsä mielekkääksi, solmimaan ja ylläpitämään sosiaalisia suhteita sekä toimimaan tuottavina ja luovina yhteisön jäseninä. (Mielentekoja Kittilässä, 2010.)

Mielenterveys ei ole pysyvä ominaisuus, vaan se kehittyy ja vaihtelee elämän eri vaiheissa kuten fyysinen terveyskin. Mielenterveyteen vaikuttavat tekijät ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään. Yhteiskunnan rakenteet, taloudelliset resurssit ja yhteiskuntapoliittiset ratkaisut ovat yhteydessä väestön mielenterveyteen. Työllisyys-, sosiaali-, terveys-, koulutus-, asumis- ja ympäristöpolitiikka sekä palvelujen saatavuus ja laatu voivat osaltaan olla joko heikentämässä tai parantamassa mielenterveyttä. Kun mielenterveyttä tukevia ratkaisuja kehitetään on tärkeää, että kaikilta mielenterveyteen vaikuttavilta tahoilta ollaan mukana kehitystyössä. (Mielentekoja Kittilässä, 2010.)

Mielenterveyden edistämistä ja ehkäisevää mielenterveystyötä määritellään mielenterveyslaissa (1116/1990) ja terveydenhuoltolaissa (1326/2010). Mielenterveyttä edistämällä edistetään koko kansanterveyttä. Mielenterveystyön onnistumisen ehtona on mielenterveyden huomioon ottaminen kaikessa yhteiskunnallisessa ja poliittisessa päätöksenteossa. Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmän tarkastelu ei riitä, vaan mielenterveyden näkökulma tulisi näkyä kaikessa kuntalaisia koskevassa suunnittelussa, päätöksenteossa ja julkisten palveluiden toteuttamisessa. Mielenterveys ei ole vain yksilön asia, vaan koskee koko yhteisöä ja on erottamaton osa koko väestön hyvinvointia. Mielenterveystyön onnistuminen edellyttää palvelujen saumattomuutta, monipuolisuutta, joustavuutta ja asiakaslähtöisyyttä. Edistävä toiminta tähtää edistävien yhteiskunnallisten ja yksilöllisten tekijöiden tunnistamiseen ja voimistamiseen. (Mielentekoja Kittilässä, 2010.)

Mielenterveystyöllä tarkoitetaan yksilön psyykkisen hyvinvoinnin, toimintakyvyn ja persoonallisuuden kasvun edistämistä sekä mielisairauksien ja muiden mielenterveyshäiriöiden ehkäisemistä, parantamista ja lievittämistä. Mielenterveystyöhön kuuluu myös väestön elinolosuhteiden kehittäminen siten, että ne ehkäisevät mielenterveyshäiriöiden syntyä, edistävät mielenterveystyötä ja tukevat mielenterveyspalvelujen järjestämistä. (Mielenterveyslaki 1991/1116)

Ehkäisevää päihdetyötä säätelevät tärkeimpinä raittiustyölaki (828/1982) ja -asetus (233/1983) sekä päihdehuoltolaki (41/1984). Ne velvoittavat kuntia vähentämään päihteiden käyttöön liittyviä sosiaalisia haittoja ja terveyshaittoja. Lisäksi tupakkalaki (1976/693) edellyttää kuntatoimijoilta monenlaisia toimenpiteitä tupakoinnin ja tupakansavulle altistumisen vähentämiseksi. Työn ajanmukaiset menetelmät ja käsitteet on ilmaistu ehkäisevän päihdetyön laatukäsikirjassa (Soikkeli & Warsell 2012). Ehkäisevä päihdetyö on vaikuttamista päihteiden kysyntään, tarjontaan ja haittoihin, päihteitä koskeviin tietoihin ja asenteisiin, päihteiden käyttötapoihin sekä päihteiden ongelmakäyttöä synnyttäviin olosuhteisiin ja kulttuuriin. (Laitila, 2013.)

Päihdetyö koostuu ehkäisevästä päihdetyöstä ja korjaavasta päihdetyöstä. Korjaavaa päihdetyötä ovat päihdehaittoihin ja/ tai niihin johtaneeseen käyttöön kohdistuvat palvelut, ongelmakäytön ja/tai päihderiippuvuuden hoitopalvelut, päihdeongelman uusiutumisen ehkäisy, ongelmakäytön ja/tai päihderiippuvuuden haittojen vähentäminen ja pahenemisen ehkäisy. Päihdehuollon tavoitteena on ehkäistä ja vähentää päihteiden ongelmakäyttöä sekä siihen liittyviä sosiaalisia ja terveydellisiä haittoja sekä edistää päihteiden ongelmakäyttäjän ja hänen läheistensä toimintakykyä ja turvallisuutta. (Päihdehuoltolaki 41/1986, THL, 2012.)

3. VALTAKUNNALLINEN OHJAUS

Kansallinen mielenterveys- ja päihdesuunnitelma linjaa mielenterveys- ja päihdetyön tulevaisuuden keskeiset periaatteet ja painotukset vuoteen 2015. Suunnitelman lähtökohtana on kyseisten ongelmien suuri kansanterveydellinen merkitys. Pääteemoiksi on valittu asiakkaan aseman vahvistaminen, edistävää ja ehkäisevää työtä sekä kaikkien ikäryhmien mielenterveys- ja päihdepalvelujen järjestäminen toiminnallisena kokonaisuutena. Painopisteet ovat perus- ja avohoitopalveluissa sekä tiiviisti yhteen sovitettussa mielenterveys- ja päihdetyössä. (STM, 2012.)

Kansallisen suunnitelman arviointiraportissa (STM, 2012) on esitetty ehdotukset mielenterveys- ja päihdetyön kehittämiseksi vuoteen 2015. Ehdotuksia on yhteensä 18, joista seuraavassa on käyty läpi teemoittain ne, jotka suoraan linjaavat kuntatason toimintaa.

TEEMA: ASIAKKAAN ASEMAN VAHVISTAMINEN

- Yhdenvertainen kohtelu palvelujärjestelmässä ja palveluihin pääsy tulee turvata; vaaditaan päätöksentekijöiden, johdon ja työntekijöiden asenneilmapiirin muutosta, palveluiden valvontaa ja hoitotakuussa pysymistä sekä Käypä hoito- suositusten noudattamista
- Yhden oven periaate; mielenterveys- ja päihdepalvelujen yhdistäminen joustavaksi kokonaisuudeksi
- Kokemusasiiantuntijat ja vertaistoimijat; asiantuntemuksen käyttäminen palveluja suunniteltaessa
- Toimeentuloturva; tuettu työllistyminen, osatyökykyisen työllistyminen, itsenäinen asuminen mahdollistuu

TEEMA: EDISTÄVÄ JA EHKÄISEVÄ TYÖ

- Yhteisöllisyyden, osallisuuden edistäminen ja demokratian toimivuus; järjestöjen ja yhdistysten mahdollisuudet vertaistuen ja harrastustoiminnan tuottamiseen ja koordinoimiseen, yhteisöllisyyden huomioiminen kunnan kaikissa toiminnoissa (päiväkoti, koulu, asuin ympäristö, työpaikat)

- Mielenterveys- ja päihdeongelmien siirtyminen sukupolvelta toiselle (ylisukupolvisuus); riskiryhmien tunnistaminen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa (päivähoito, koulu)
- Lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisy
- Itsemurhien ehkäisy
- Mielenterveys- ja päihdestrategiat osaksi kunnan hyvinvointistrategiaa; kaikkien hallintokuntien ja kolmannen sektorin sitouttaminen

TEEMA: MIELENTERVEYS- JA PÄIHDEPALVELUJEN JÄRJESTÄMINEN

- Kunnan rooli on koordinoita julkiset, kolmannen sektorin ja yksityissektorin mielenterveys- ja päihdepalvelut toimivaksi palvelukokonaisuudeksi; vastuu palvelukokonaisuudesta myös muiden kuin omana tuotantona toteutettavien palvelujen osalta (kokonaispalvelutarpeen ja palveluverkoston määrittäminen, tuotannon suunnittelu ja laadun seuranta)
- Perus- ja avopalvelujen tehostaminen; mielenterveyshäiriöiden ja päihdeongelmien tunnistaminen, yksilölliset palvelusuunnitelmat, palvelut lähellä ihmistä ja hänen arkeaan
- Lasten ja nuorten mielenterveys- ja päihdetyö; perus- ja erikoispalvelujen yhteistoiminta lasten ja nuorten kehitysympäristöissä yli sektorirajojen tärkeää, avun hakemisen kynnyksen oltava matala
- Työterveyshuollon rooli; työpaikan, muun terveydenhuollon ja sosiaalivakuutuksen kanssa tehtävän yhteistyön tehostaminen, varhainen vaikuttaminen, työelämään palaamisen tukeminen
- Mielenterveys- ja päihdeongelmista kärsivien työllistymisedellytykset; pitkäaikaistyöttömien terveystarkastukset, työhön paluun tukeminen esim. työkokeilujen ja ammatillisen kuntoutuksen avulla
- Ikääntyvän väestön mielenterveys- ja päihdepalvelut; elämänvaiheeseen liittyvien riskitekijöiden huomioiminen, henkilöstön täydennyskoulutus, perus- ja erikoispalvelujen yhteistyön kehittäminen

4. KITTELÄLÄISEN MIELENTERVEYS- JA PÄIHDETYÖN TAUSTALLA VAIKUTTAVAT TEKIJÄT

Kittiläläinen mielenmaisema on muodostunut moninaisten ajan kerrostumien ja paikkakunnalle tyypillisten piirteiden kautta. Luonto on antanut henkisiä voimavaroja, joka kuvastuu ihmisten pärjäämisenä vaativissa olosuhteissa ja laajana luovuuden kirjona taiteen kautta. Kittilässä on perinteisesti eletty vakiintuneissa asuinyhteisöissä, joissa vuorovaikutus perheen, suvun ja kyläyhteisön kanssa on ollut tiivistä. Toisaalta on ollut tunne kuulumisesta johonkin suurempaan kokonaisuuteen, toisaalta on koettu suurta yksinäisyyttä. Uskonto ja politiikka ovat selkeästi ohjanneet ihmisten toimintaa, jakaneet ihmiset eri leireihin ja antaneet näennäisen oikeutuksen käyttää maallista valtaa sekä hyvässä että pahassa. Sosiaalinen kontrolli on ollut tiivistä ja tuonut mukanaan turvalliset rajat. Toisaalta turvallisten rajojen julmempi puoli näyttäytyy eriateisena suvaitsemattomuutena ja kyvyttömyytenä elää erilaisuuden kanssa. Päihteiden käyttö opittiin usein läheisiltä, samoin omien rajojen määrittäminen. Kittiläläisten kollektiivisessa muistissa on niin ikään sota-ajan kauheudet, työn perässä muutto Ruotsiin ja eläminen irrallaan suvusta ja omaisista, vieraana vieraalla maalla. Omalla kotikylällä tuprusi yhä harvempi savu talojen piipuista viestittäen tulevaisuuden epävarmuudesta. (Mielentekojä Kittilässä, 2010.)

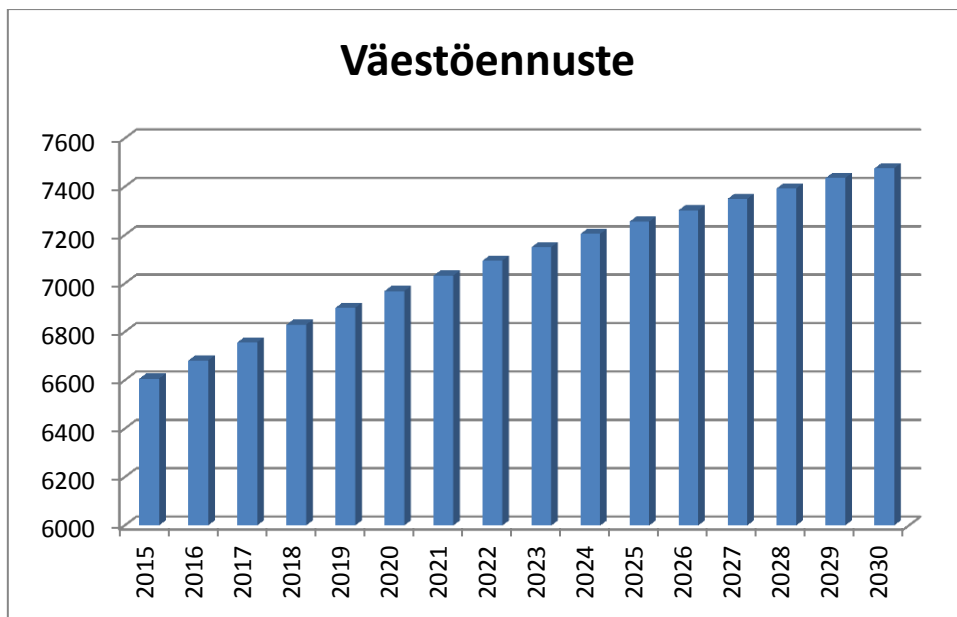
Viimeisten vuosikymmenten aikana tietoyhteiskunta on levittäytynyt Suomen pohjoisiin kuntiin tuoden mukanaan palveluita, jotka aikaisemmin olivat pitkien matkojen takia saavuttamattomissa. Samalla, kun maailman asiat ovat helpommin saavutettavissa ja ihmiset viettävät yhä enemmän aikaa tietokoneen ääressä, he menettävät otettaan lähipiirin perinteiseen yhteisöllisyyteen. (Mielentekojä Kittilässä, 2010.)

Kittilässä matkailu on voimakkaasti kehittynyt ja muodostunut yhä merkittävämmäksi elinkeinoksi tuoden mukanaan muutoksia perinteiseen elämän rytmiin. Matkailun myötä kunta kansainvälistyy, muuttoliike matkailusta elinkeinonsa saavien sesonkityöntekijöiden myötä on voimakasta. Kaivosteollisuuden kehittymien tuo alueelle sekä vierasmaalaisia että muualta Suomesta muuttaneita ihmisiä. Kittilän kaunis luonto, hiljaisuus ja rauhallisuus houkuttelevat asukkaiksi myös työttömiä, jotka haluavat viettää rauhallista

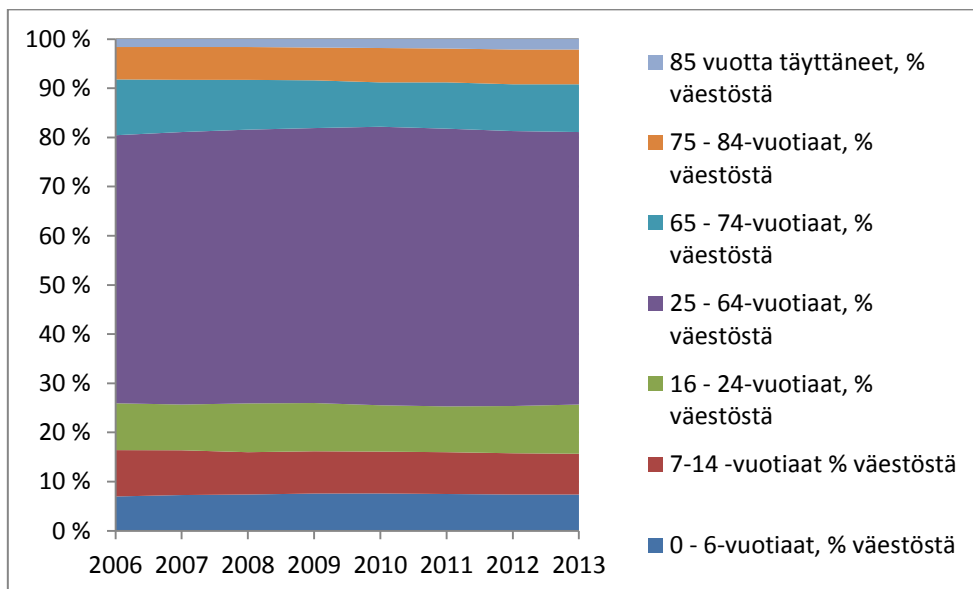
elämää luonnon keskellä tai eläkeläisiä, jotka haluavat viettää eläkepäiviä kaukana aikaisemmasta oravanpyörästä. (Mielentekojä Kittilässä, 2010.)

4.1 Nykytila

Tilastokeskuksen ennusteen mukaan Kittilän väestömäärä tulee kasvamaan; vuonna 2020 asukkaita on noin 7000.

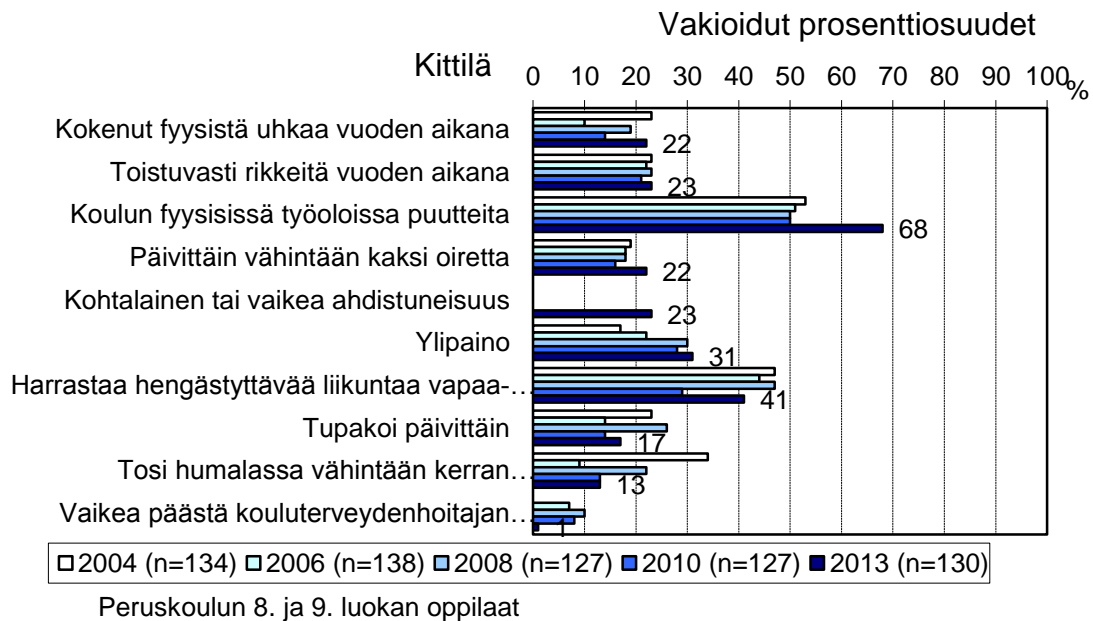
Viime vuosien väestörakenteen kehitys (muuttumattomuus) näkyy seuraavassa kuviossa.

Kittilässä lapsiperheiden osuus perheistä on korkeampi kuin Lapissa yleensä ja edelleen yksinhuoltajaperheiden osuus lapsiperheistä on huomattavasti suurempi verrattuna muihin Tunturi-Lapin kuntiin, Lappiin ja koko Suomeen.

Kittilässä on vuodesta 2000 alkaen toteutettu kouluterveyskyselyä. Vuoden 2013 kyselyn vastausten perusteella 8.- ja 9.-luokkalaisten mielenterveyteen vaikuttavia ja hyvinvointiin liittyviä huolenaiheita olivat:

- Vanhempien työttömyys lisääntyi
- Perheen yhteinen ateriointi iltaisin vähentyi
- Läheisen alkoholin käytön aiheuttamat ongelmat lisääntyivät
- Fyysistä uhkaa koettiin yleisemmin
- Koulun fyysiset työolot koettiin puutteellisemmiksi
- Koulutapaturmat lisääntyivät
- Koulun työilmapiiri heikkeni
- Koulutyön määrä koettiin yleisemmin liian suureksi
- Opiskeluun liittyvät vaikeudet lisääntyivät
- Useiden oireiden kokeminen päivittäin lisääntyi
- Päivittäin koettu väsymys lisääntyi
- Viikoittain koetut niska- tai hartiakivut lisääntyivät
- Viikoittain koettu päänsärky yleistyi
- Koulu-uupumus lisääntyi
- Koululounaan syöminen päivittäin vähentyi
- Liikunnan harrastaminen vapaa-ajalla vähentyi
- Ruutuaika arkipäivisin lisääntyi
- Huumekekkeilut lisääntyivät
- Avun saaminen koulunkäynnin vaikeuksiin vähentyi

Erityisen suureksi huolenaiheeksi nousee uutena indikaattorina käytetty seksuaalisen väkivallan kokeminen (vastentahtoinen koskettelu, seksiin painostaminen tai pakottaminen ja maksun tarjoaminen seksistä), joka on Kittilässä tytöillä yleisempää kuin pojilla sekä yleisempää kuin Lapissa ja koko maassa.

Kouluterveyskyselyn tulosten perusteella löytyi ilonaiheitakin:

- Vanhemmat tiesivät paremmin lapsensa viikonloppuiltojen viettopaikan
- Keskusteluvaikeudet vanhempien kanssa vähentyivät
- Läheiset ystävyysuhteet yleistyivät
- Kuulluksi tuleminen koulussa lisääntyi
- Kouluterveydenhoitajan vastaanotolle pääsy koettiin helpommaksi
- Koululääkärin vastaanotolle pääsy koettiin helpommaksi
- Koulupsykologin vastaanotolle pääsy koettiin helpommaksi

Kysely toteutettiin myös lukion 1. – 2.-luokkalaisille. Vastausten perusteella:

- Läheiset ystävyysuhteet yleistyivät
- Opiskeluun liittyvät vaikeudet vähentyivät
- Lintsaaminen vähentyi
- Tietoisuus tavoista vaikuttaa koulun asioihin lisääntyi
- Koettu terveydentila parani
- Viikoittain koetut niska- tai hartiakivut vähentyivät

- Humalajuominen vähentyi
- Koulupsykologin vastaanotolle pääsy koettiin helpommaksi
- Koulunkäynnin vaikeuksiin saatiin yleisemmin apua

Huolenaiheiksi nousivat: lukiolaisten vanhempien työttömyyden lisääntyminen, puutteelliset koulun fyysiset työolot ja huumekekeilujen lisääntyminen.

Kittiläläiset käyvät peruskoulun jälkeen keskimäärin 2,9 vuotta tutkintoon johtavaa koulutusta. Koko maan vastaava luku on 3,4 vuotta. Työttömyysaste on noussut, vuonna 2013 se oli 13,3% ja pitkäaikaistyöttömien osuus oli 14,6%. Toimeentulotukea pitkäaikaisesti saaneiden määrä on pysynyt samalla tasolla pitkään. Vaikeasti työllistyvien 15-64- vuotiaiden määrä on pienempi kuin verrokkikunnissa, mutta määrä on nousussa. Mielensterveysperusteisesti sairauspäivärahaa saaneiden 25-64-vuotiaiden määrä 1000 vastaavanikäistä kohden on laskenut vuodesta 2008; määrä on pienempi kuin koko maassa ja Lapissa.

Työikäisten aikuisten mielensterveyttä on tutkittu Lapin alueella laajalla kyselytutkimuksella. Tutkimuksen kuntakohtaiset tulokset saadaan syksyllä 2014 käyttöön ja edelleen tämän suunnitelman pohjaksi.

Poliisin tietoon tulleita henkeen ja terveyteen kohdistuneita rikoksia 1000 asukasta kohden on Kittilässä enemmän verrattuna Tunturi-Lapin kuntiin, Lappiin ja koko maahan.

Ikäihmistien mielensterveyskysymykset hautautuvat helposti huoleen fyysisestä toimintakyvystä ja kotona pärjäämisestä. Vanhuspalveluissa ei aina ole mielensterveysosaamista ja mielensterveyspalveluissa saatetaan keskittyä nuorempiin ikäryhmiin. Masennus ja dementiaan liittyvät psykologiset ja käyttäytymisen oireet ovat selkeimmät ongelmat. Kittiläläiset ikäihmiset sairastavat dementiaa hieman vähemmän kuin Lapissa, mutta enemmän kuin koko maassa. Erityiskorvattaviin lääkkeisiin psykoosin vuoksi oikeutettuja 65 vuotta täyttäneitä on Kittilässä suunnilleen saman verran kuin muualla Lapissa ja Suomessa. Itsemurhakuolleisuus 65 vuotta täyttäneillä on Lapissa suurempi kuin muualla Suomessa.

5. TULEVAISUUDEN VISIOT

- Asiakkaat osallistuvat oman hoitonsa ja hyvinvointinsa suunnitteluun. Kaikki osapuolet kantavat vastuunsa hyvinvoinnin edistämisestä.
- Mielenterveys- ja päihdepalvelut ovat kohdennettu oikein, ne ovat vaikuttavia ja tehokkaita ja tarpeiden mukaisia.
- Palvelujen toteuttaminen noudattaa ajankohtaisia, valtakunnallisia laatusuosituksia ja laatua seurataan vakiintuneilla mittareilla.
- Mielenterveyden ylläpitämiseen on lupa osallistua ja mielenterveyden tai päihdeongelmiin on lupa puuttua.

- Ennaltaehkäisevän päihdetyön ja mielenterveyden edistämisen merkitys tiedostetaan kaikissa hallintokunnissa.
- Tiedonvaihto on sujuvaa ja avointa sekä toimintaperiaatteissa korostuu läpinäkyvyys.
- Avoimuutta ja yksilön ihmisarvoa kunnioittavia ja tukevia työtapoja kehitetään moniammatillisessa yhteistyössä.
- Olemassa olevat resurssit mukautuvat tarpeiden mukaan.
- Työntekijöiden jaksamista tuetaan ja osaaminen otetaan huomioon koulutuksen ja kehittämisen suunnitelmissa.

6. TOIMINTAA OHJAAVAT ARVOT

Ihmisarvo: Kanssaihmisistä välitetään ja jokaista ihmistä kunnioitetaan.

Inhimillisuus/tasavertaisuus: Kaikilla kittiläläisillä on yhdenvertainen oikeus päästä tarvitsemiensa palvelujen piiriin. Päihtymys ei saa estää hoitoon pääsyä. Palvelujen tarvitsija ei leimaudu. Kaikkia ihmisiä kohdellaan inhimillisesti ja oikeudenmukaisesti. Apua tarjotaan riittävän varhain kärsimyksen minimoimiseksi.

Vastuullisuus/yhteisöllisyys: Kittilässä mielenterveyteen vaikuttavat tekijät ja ehkäisevän päihdetyön mahdollisuudet otetaan huomioon kaikessa kunnan toiminnassa (tekninen suunnittelu, viranomaisyhteistyö, palvelujen järjestäminen, kolmas sektori, vertaistoimijat). Pulmiin on oikeus puuttua ja yhteisiä asioita on oikeus hoitaa. Kittilässä on turvallista asua ja elää.

Asiakaslähtöisyys/ joustavuus/ tarpeenmukaisuus: Kittiläläiset tietävät, mistä saa tarvittaessa apua. Palvelujärjestelmä on riittävän selkeä ja siitä tiedotetaan kuntalaisille. Palvelut saadaan oikeaan aikaan, luotettavasti ja tarpeiden mukaisesti.

Vaikuttavuus/ammattillisuus: Työntekijät arvostavat itseään, asiakasta ja yhteistyökumppaneitaan, mikä kuvastuu myönteisenä ja terveyttä edistävänä ja voimaannuttavana vuorovaikutuksen ilmapiirinä. Henkilöstön ammattitaito ja osaaminen ovat ajan tasalla. Asiakassuhteissa vastuu jaetaan osapuolten kesken. Henkilöstö voi työssään hyvin. Mielenterveys- ja päihdepalveluja johdetaan järjestelmällisesti.

Avoimuus: Eri toimintaympäristöjen tiedonvaihto on sujuvaa ja avointa sekä toimintaperiaatteissa korostuu läpinäkyvyys. Asioista tiedotetaan sovittuja kanavia ja käytäntöjä noudattaen.

7. TAVOITTEET

1. Mielensterveys- ja päihdepalvelut vastaavat kuntalaisten tarpeita ja niiden saatavuus on hyvä. Toiminnassa ja sen kehittämisessä huomioidaan taloudellisuus näkökulma.
2. Palveluprosesseissa painopistettä siirretään mielensterveyden edistämiseen ja päihdeongelmien ennaltaehkäisyyn.
3. Kehitetään ja tehostetaan yhteistyötä hallintokuntien, sosiaali- ja terveystoimen eri yksiköiden ja erikoissairaanhoidon välillä sekä kolmannen sektorin kanssa.
4. Henkilöstö on ammattitaitoista, motivoitunutta ja sitoutunutta. Noudatetaan henkilöstöstrategian mukaisia linjauksia.

8. TOIMENPIDEOHJELMA VUOSILLE 2014 – 2017

Tavoite	Kehittämiskohde	Menetelmät	Mittarit / Seuranta	Vastuutaho
1. Mielenterveys- ja päihdepalvelut vastaavat kuntalaisten tarpeita ja niiden saatavuus on hyvä. Toiminnassa ja sen kehittämisessä huomioidaan taloudellisuusnäkökulma.	Päihdepalvelut; asiakkaan ohjautuminen palvelujen sisällä, vastuutyöntekijän määrittely, yhteistyö sos.- ja terv.toimen välillä	Päihdepolku-mallin (liite 1) käyttöönotto ja juurruttaminen Talouden seuranta	Kysely henkilöstölle ja asiakkaille mallien käyttöönotosta ja toimivuudesta	perusturvajohtaja henkilöstö
	Päiväkeskus	Toimintamallin kehittäminen Talouden seuranta	Kysely henkilöstölle ja asiakkaille mallien käyttöönotosta ja toimivuudesta	perusturvajohtaja henkilöstö
2. Palvelu-prosesseissa painopistettä siirretään mielenterveyden edistämiseen ja päihdeongelmien ennaltaehkäisyyn	Yhteistyö kolmannen sektorin kanssa	Yhteishanke (suunnitteilla) seurakunnan kanssa	Hankeraportit	perusturvajohtaja mielenterveys- ja päihdetyöntekijä
	Alkoholiohjelma-kumppanuus ¹	Ohjelman mukaisten käytänteiden luominen yhdistyksille, järjestöille, seuroille, yrityksille	Raportointi toteutumasta	perusturvajohtaja
3. Kehitetään ja tehostetaan yhteistyötä hallintokuntien, sosiaali- ja terveystoimen eri yksiköiden ja erikoissairaanhoidon välillä sekä	Tiedottaminen	Infotilaisuudet, tiedotteet	Raportointi toteutumasta	perusturvajohtaja henkilöstö

¹ <http://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/hankkeet-ja-ohjelmat/alkoholiohjelma>

kolmannen sektorin kanssa				
	Terveydenhuollon järjestämissuunnitelman mukaisten mielenterveys- ja päihdepalvelulinjausten käyttöönotto	Osallistuminen mielenterveys- ja päihdepalvelut – asiantuntijatyöryhmään	Raportointi toteutumasta	psykiatrinen sairaanhoitaja Johtava lääkäri Perusturvajohtaja
	Yhteistyömuodot kolmannen sektorin kanssa	Yhteisiä tilaisuuksia vanhus- ja vammaisneuvostojen, järjestöjen, yhdistysten ja seurojen kanssa		perusturvajohtaja henkilöstö
4. Henkilöstö on ammattitaitoista, motivoitunutta ja sitoutunutta. Noudatetaan henkilöstöstrategian mukaisia linjauksia	Koulutus	Koulutus- ja kehittämissuunnitelmat Alueelliset koulutukset Yksilöllisesti suunnitellut koulutukset	Raportointi toteumasta	Perusturvajohtaja Johtava lääkäri

9. PALVELUJÄRJESTELMÄ

9.1. Julkiset palvelut

Terveyskeskus

- 2 psykiatrissa sairaanhoitajaa
- 2 psykologia
- terveyskeskuslääkärit
- 5 terveydenhoitajaa; perhe- ja aikuistiimi

Terveyskeskusvuodeosasto

- vuodeosaston henkilöstö
- päihdepotilaiden katkaisuhuolto

Erikoissairaanhoito

- Lapin sairaanhoitopiiri

- Tunturi-Lapin alueella ns. jalkautuva erikoissairaanhoido (psykiatrian erikoislääkäri käy kunnissa kuukausittain; Kittilässä 4 pv/ kk)
- videokonsultaatiomahdollisuus lasten ja nuorten psykiatrin kanssa

Sosiaalitoimisto

- päihde- ja mielenterveystyöntekijä
- 3 sosiaalityöntekijää
- 2 perhetyöntekijää
- 1 etuuskäsittelijä

Koulut

- 1 koulukuraattori
- 2 kouluterveydenhoitajaa

Nuorisotoimi

- nuorisosihteeri
- nuorisotyöntekijä
- etsivä nuorisotyöntekijä

Työterveyshuolto

- yksityinen palveluntuottaja, Dextra

Vanhuspalvelut

- kotihoidonohjaaja
- kotihoidon henkilöstö
- vanhusten päivätoiminnan ohjaaja
- vanhainkodin ja palvelukotien henkilöstö

Vammaispalvelut

- avopalveluohjaaja
-

Työpajatoiminta

Kirjasto-, Kulttuuri- Ja Liikuntapalvelut

Kansalaisopisto

Kittilän mielenterveys- ja päihdepalvelut tarjoavat palveluitaan laajalle asiakaskunnalle. Tällä hetkellä toiminta aikuisten parissa on painottunut mielenterveyden ja päihdehäiriöiden ja sairauksien korjaavaan hoitoon. Asiakkaat koostuvat erilaisia kriisejä kohdanneista henkilöistä ja perheistä, parisuhteeseen apua tarvitsevista, välittömästi tai välillisesti päihteiden ja alkoholiongelmien kanssa kamppailevista sekä pitkäaikaissairaista, joille tehdään hoito- ja kuntoutussuunnitelmia. Merkittävästi lisääntyviä asiakasjoukkoja ovat dementoituneet ja mielenterveyden häiriöillä oireilevat vanhukset sekä vakavasta masennuksesta sekä työuupumuksesta kärsivät työkäiset. Masennuksesta kärsii myös yhä useampi lapsi tai nuori. Alkoholi- ja päihdetyö on koko ajan lisää resursseja vievä toiminnan alue. Vastaanottotyössä ja päivystyspoliklinikalla sekä vuodeosastolla tämä näkyy mm. haasteellisina tilanteina.

Psykologin toimenkuvassa painottuvat lasten ja nuorten psyykkisten, sosiaalisten sekä kasvatukseen ja kehitykseen liittyvien ongelmien ennaltaehkäiseminen, varhainen toteaminen, psykologiset tutkimukset, ohjaus, neuvonta, hoito ja kuntoutus yhteistyössä perheiden, koulun, neuvolan, päivähoidon ja sosiaalitoimen kanssa. Psykologin vastaanotolla käy myös yksittäisiä aikuisia asiakkaita kriisi- ja parisuhdekeskusteluissa sekä masennuksen, työuupumuksen ja päihdeongelmien vuoksi.

Päihde- ja mielenterveystyöntekijä sosiaali- ja terveystoimen uutena työntekijänä aloitti päiväkeskustoiminnan keväällä 2014. Matalan kynnyksen palveluna toiminta tarjoaa mielenterveys- ja päihdekuntoutujille mm. arjen ja asumisen tukea, mielekästä toimintaa sekä mahdollisuuden vertais- ja ryhmätoimintaan.

Kittilän **neuvola**suunnitelmassa vuosille 2012 - 2017² on määriteltynä myös ennaltaehkäisevän mielenterveys- ja päihdetyön keinot huomata lasten, nuorten ja perheiden ongelmat jo varhaisessa vaiheessa.

Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaa vuosille 2012 - 2016 ollaan päivittämässä. Siinäkin huomioidaan mm. ennaltaehkäisevän ja varhaisessa vaiheessa annettavan tuen merkitys. Lapset puheeksi - menetelmä on käytössä varhaiskasvatuksessa ja koulutoimessa.

---

² <http://www.kittila.fi/neuvola-ja-terveysneuvonta>

Sosiaalityö tukee mielenterveyttä ja raittiutta ohjauksen ja neuvonnan keinoilla.

Sosiaalitoimen työnkuvaan kuuluu yhtenä osana lastensuojelulliset tehtävät, jotka voidaan jakaa kolmeen osa-alueeseen: lasten yleisiin kasvuolosuhteisiin vaikuttaminen, vanhempien tukeminen kasvatustehtävässä ja varsinainen lastensuojelutehtävä. Perhetyöntekijöiden toiminta kohdistuu perheiden tukemiseen ja kartoitusten tekemiseen lapsiperheiden kotiympäristössä, arjen keskellä.

Lapset ja nuoret viettävät merkittävän osan päivästäan **koulussa**. Koulun opetus- ja kasvatustehtävän lisäksi koululla on merkittävä rooli lapsen ja nuoren mielenterveyden ja hyvinvoinnin tukemisessa. Erittäin suuri merkitys on sillä, että lapsi kokee koulussa olevansa turvassa ja häntä arvostetaan omana itsenään. Opettajan tuki on oppilaalle erittäin tärkeä ja tieto siitä, että havaittuihin epäkohtiin puututaan. Kun oppilas hakee apua, hän myös voi luottaa, että sitä annetaan. Nykyisin koulukiusaaminen on merkittävä hyvinvointia ja mielenterveyttä huonontava asia ja kouluissa tulisi olla menetelmät puuttua asioiden kulkuun mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ja katkaista tuhoisa kehitys. Kittilässä on otettu käyttöön koulukiusaamista vähentäviä KiVa – koulu ohjelman mukaisia menetelmiä.

Oppilashuoltojärjestelyt tukevat koulun kasvatus- ja opetustyötä ja toimivat aktiivisuuden varmistimina ja tehostetun puuttumisen foorumeina. Tukioppilastoiminta ja kummiluokka- ja kummioppilastoiminta vaikuttavat koulunkäynnin turvallisuuteen, kouluilmapiiriin sopeutumiseen ja parantaa kaikilla tavoilla kouluviihtyvyyttä. Merkittävästi hyvinvointiin ja kouluviihtyvyyteen vaikuttaa kodin ja koulun välinen yhteistyö.

Nuorisotyöllä edistetään mielenterveyttä ja raittiutta osallisuuden kautta. Kittilässä on kirkonkylällä päihteetön nuorisotila *Käki* ja Sirkan kylässä *Notzki*, missä nuoret voivat nuorisotyöntekijän ohjauksessa viettää aikaa, pelata pelejä ja osallistua ohjattuun ryhmätoimintaan. Nuorisotyöntekijän lisäksi Kittilässä on nuorisosihteeri. Etsivä nuorisotyö on erityisnuorisotyötä, jonka tavoitteena on olla läsnä nuorten keskuudessa ja tarjota mahdollisuus turvalliseen ja luottamukselliseen aikuiskontaktiin. **Etsivä nuorisotyö** etsii nuoren kanssa ratkaisuja nuoren pulmiin ja kysymyksiin ja auttaa nuorta saavuttamaan tarvitsemansa palvelut. Ensisijaisena tehtävänä on auttaa alle 29-vuotiaita nuoria, jotka

ovat koulutuksen tai työmarkkinoiden ulkopuolella tai jotka tarvitsevat tukea saavuttaakseen tarvitsemansa palvelut. Etsivä nuorisotyö tarjoaa nuorelle varhaista tukea, jos nuori sitä itse haluaa.

Kotihoidon henkilöstö kohtaa jokapäiväisessä työssään yhä enenevästi mielenterveys- ja päihdeongelmista kärsiviä ikäihmisiä. Myös **vanhusten päivätoiminnan, vanhainkodin ja palvelukotien henkilöstö** kohtaa työssään etenkin mielenterveysongelmaisia, mutta myös päihdeongelmaisia, esimerkiksi vuorohoidossa käyvät. Henkilöstön koulutuksissa ja toiminnan kehittämässä tulee huomioida entistä enemmän myös näiden ihmisten tukemiseen liittyvät toimintamallit ja käytännöt. Yhteistyötä tehdään ja kehitetään edelleen eri tahojen kuten päivätoiminnan, muistihoitajan, mielenterveystoimiston sekä päihde- ja mielenterveystyöntekijän kanssa. Myös tiedonvälitykseen eri yksiköiden välillä on kiinnitettävä huomio.

Kittilän, Enontekiön ja Sodankylän kuntien yhteisellä **kansalaisopistolla**, Revontuliopistolla, on laaja tarjonta liikunnallisia, taiteeseen liittyviä ja toiminnallisia opintokokonaisuuksia, joiden avulla voidaan tukea hyvinvointia, arjessa pärjäämistä, uuden oppimista ja kehittymistä ihmisenä.

Muista merkittävistä Kittilässä toimivista hyvinvointia ja mielenterveyttä tukevista ja ennaltaehkäisevistä palveluista voidaan mainita **kirjasto-, kulttuuri- ja liikuntapalvelut**.

9.2. Kolmas sektori

Seuraavassa esitellään osan kunnan alueella toimivien järjestöjen ja yhdistysten toimintasuunnitelmia terveyden edistämisen ja hyvinvoinnin näkökulmasta. Aineistoa kerättiin haastatteluilla ja sähköpostien kautta ”Hyvinvointi hakusessa, riippuvuus riskinä”-hanketyöntekijän, Satu Uusimaan, toimesta. Tapaamispyyntöjä järjestöihin ja yhdistyksiin lähetettiin 12 kpl. Tapaaminen järjestyi kahdeksan järjestön/yhdistyksen edustajan kanssa. Kyläyhdistyksiä on Kittilän kunnan alueella 28 kpl. Heiltä tietoa kartoitettiin sähköpostin välityksellä. Vastauksia ei kuitenkaan saatu.

Maaseutumaisissa kunnissa kunta- ja palvelurakenne on muutoksessa. Kunnat toivovat kolmannelta sektorilta panosta sosiaalisten verkostojen vahvistajana. Erilaisten tapahtumien, liikunta-, harrastus- ja vapaa-ajantoiminnan järjestäminen ovat tutuinta kunnissa toimivien järjestöjen ja yhdistysten toimintakenttää. Kolmannen sektorin toimijoiden vahvuus on toiminnan ihmisläheisyys ja inhimillisuus. Kuntakokojen kasvaessa palvelujärjestelmät monimutkaistuvat. Järjestöissä avun tarve nähdään läheltä ja ne pystyvät reagoimaan tarpeeseen inhimillisesti, helposti lähestyttävänä toimijana. Kolmas sektori on myös vapaaehtoistyön paikka. Pitkäjänteisyyttä, sitoutumista ja säännöllisyyttä vaativia tehtäviä ei kuitenkaan voida hoitaa vapaaehtoisvoimin ilman korvausta. On luotava rajat, mitä vapaaehtoistoimijoilta edellytetään. (Pihlaja, 2010.)

Kunta- ja palvelurakenteiden muuttuessa kolmas sektori nähdään julkisten palveluiden täydentäjänä ja tuottajana. Yhteistyö kunnan ja järjestöjen välillä on kansalaisille tärkeää, sillä kolmas sektori voi tarjota toiminnallaan kansalaiselle osallisuutta, sosiaalista pääomaa ja yhteisöllisyyttä hyvinvointiyhteiskunnan palvelujen rinnalle. Tämä näkyy myös pitkällä tähtäimellä ennaltaehkäisevänä ja kunnan menoja säästävänä toimintana. (Pihlaja, 2010.)

Kittilän kunnassa on yli 30 **kylää**, joiden asukasmäärät vaihtelevat alle kymmenestä useaan sataan. Kylät tarjoavat hyvän asuinympäristön, monenlaisia harrastusmahdollisuuksia ja virkeän yhdistyselämän. Monissa kylissä toimii **kylätoimikunta**, joka kehittää kylää, järjestää tapahtumia ja kokoontuu säännöllisesti. Tämän tyyppinen toiminta on merkityksellistä, kun etäisyys kuntakeskukseen voi olla kymmeniä kilometrejä. Siksi kunnan, järjestöjen, yhdistysten ja seurakunnan yhteistyömuotojen kehittäminen on kaikkien osapuolten kannalta tärkeää (www.kittila.fi).

Seurakunnan diakoniatyön tavoitteena on huolehtia ja auttaa niitä, jotka ovat kaikkein heikoimmassa asemassa. Diakoniatyöllä autetaan hengellisen, henkisen ja aineellisen avun tarpeessa olevia eri-ikäisiä ihmisiä. Seurakunnan diakoniatyö kehittää yhteisöllisyyttä lähimmäispalvelu- ja vapaaehtoistoiminnassa sekä kylätoimikuntien aktivoimisessa. Kittilän seurakunnassa työskentelee yksi diakoniatyöntekijä sekä diakoniatyön seurakuntapastori. Perinteiset lähetys- ja diakoniapiirit ovat vähentyneet, mutta diakoniatyöntekijän asiakaskontaktit ja kotikäynnit ovat lisääntyneet, kun ihmisten

henkilökohtainen kohtaaminen on ymmärretty entistä tärkeämmäksi. Diakoniatyöntekijä päivystää toimistollaan torstaisin, muulloin sopimuksen mukaan tai puhelimitse.

Seurakunnalla on tarjottavana monenlaista toimintaa; diakoniakammari, diakoniapäivät ja torstaitupa ovat seurakuntakodilla järjestettäviä tapahtumia. Diakoniakammari on avoinna tiistaisin vapaaehtoisvoimin. Kammariassa on mahdollisuus ruokailuun, keskusteluun ja sieltä saa myös tarvittaessa vaatteita. Torstaitupa kokoontuu pappilassa kerran kuukaudessa. Kaikille avoimet diakoniapäivät järjestetään kerran kuukaudessa. Siellä ohjelmassa on ilmainen lounas, musiikkiesityksiä ja keskustelua.

Seurakunnalla toimii myös erilaisia vertaisryhmiä. Seurakunta järjestää myös retkiä ja leirejä, esim. mielenterveys ja päihdekuntoutujille järjestetään diakonityön leiri kerran vuodessa. Seurakuntapiirejä järjestetään diakoniakylätoimikunnan toimesta eri kylillä. Kylätoimikuntia rohkaistaan diakoniseen toimintaan oman kylän hyvinvoinnin lisäämiseksi sekä etsitään väyliä yhteisöllisyyden rakentamiseen.

Seurakunnan diakonityöntekijä tekee työtään yksin. Yhteistyötä muiden kuntatoimijoiden kanssa tulisi lisätä. Kittilään perustetun päiväkeskuksen kanssa yhteistyöstä on jo sovittu, esimerkiksi erilaisten ryhmätoimintojen järjestämisessä.

Kittilän Eläkeläiset Ry on perustettu vuonna 1972. Jäseniä on 263. Yhdistys kokoontuu Kittilän työväentalon tiloissa, jossa on myös kuuden muun yhdistyksen toimitilat. Yhdistys seuraa Kittilän kunnan kehitystä ja elämää ikääntyvien näkökulmasta. Yhdistys osallistuu kunnalliseen päätöksentekoon osallistumalla vanhus- ja vammaisneuvoston toimintaan, tekemällä kuntalaisaloitteita, pitämällä yhteyttä valtuutettuihin ja lautakunnan jäseniin. Tällä hetkellä tärkeä edunvalvontatehtävä on seurata ja ottaa kantaa vanhuspalvelulakiin, joka ottaa ensi askeleitaan.

Yhdistys järjestää toimintaa tiloissaan torstaisin. Viikoittaisessa toiminnassa käy 40-50 aktiivia. Jäsenhankinta ja uusien ihmisten mukaan tulo edesauttaa rikkaan ja antoisan yhdessäolon luomisessa. Kerhopäivä koostuu ajankohtaisista ohjelmista, lauluista ja muista asioista. Kahvi- ja voileipätarpeet kustannetaan yhdistyksen varoista. Kahvista peritään omakustannehintaa. Jos jäsenen toimeentulo on heikko, yhdistyksen hallituksen

päätöksen mukaisesti maksua ei peritä. Kerhojen järjestämisessä tehdään yhteistyötä kansalaisopiston kanssa. Yhteistyö Kittilässä toimivien kansalaisjärjestöjen kanssa on luonteva osa yhdistyksen toimintaa. Yhdistyksessä toimii aktiivinen esiintyjäryhmä, joka käy pyydettyä esiintymässä kunnan eri hoitoyksiköissä.

Yhdistys järjestää myös loma- ja virkistystoimintaa. Yhdistys vierailee sekä aluejärjestön että muissakin yhdistyksissä kutsusta. Kunnassa järjestettäviin tapahtumiin osallistutaan, esim. Kittilän kesämarkkinat ja Nutukaspilkit. Tapahtumissa yhdistyksellä on oma myyntikoju, jonka avulla kerätään rahaa toimintaan. Yhdistys järjestää matkoja, esim. kylpylään, josta jäsenet maksavat omavastuuhinnan.

Kysymykseen, mitä Kittilän eläkeläiset ry. voi tehdä kittiläläisen väestön hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi, pj. Rauni Räsänen vastaa: *”Lapsille ja nuorille siirrämme perinnettä, työikäiset saattavat tarvita joskus elämän kovassa koulussa testattua tietotaitoaamme ja ikäihmisethän ovat omaa joukkoamme, heidän aktivoimisensa on tärkeä osa toimintaamme...”*

Kittilän Palloseura on kunnan suurin urheiluseura. Seuran toiminta perustuu vapaaehtoistoimintaan. Yhteistyö kunnan kanssa on sujuvaa. Seura painottaa junioritoiminnassaan kasvatuksellisia arvoja. Seura tarjoaa kaikille halukkaille mahdollisuuden kokeilla lajeja ennen lopullisen päätöksen tekemistä, esim. liittymistä jääkiekko/jalkapallojoukkueeseen.

Tavoitteena on kasvattaa pelaajista hyvän itsetunnon omaavia, toiset huomioon ottavia kunniallisia kansalaisia. Toiminta on hauskaa yhdessä tekemistä sekä positiivisen ilmapiirin luomista. Jäsenet edustavat kaikissa tapahtumissa ja pelimatkoilla seuraa sekä sen myötä kotikuntaa ja tavoitteena onkin antaa siitä arvokas ja hyvä mielikuva.

Tärkeä tavoite on myös lasten, nuorten ja aikuisten innostaminen liikunnalliseen harrastukseen, hyvä kunto on tie henkiselle ja fyysiselle hyvinvoinnille. Myös liikunnan vaikutukset hyvään terveyteen on kiistattomat. Laji- ja pelitaitojen opettaminen on yksi tärkeä tavoite toiminnassa. Pelaajapolku on suunniteltu siten, että pelaajilla on mahdollisuus kokeilla rajojaan ”isommissa ympyröissä”, tai sitten pitää se mukavan

harrastuksen tasolla. Pelaajalle luodaan seuran puolesta riittävä taitopohja, jota hän tarvitsee päästääkseen tavoitteisiinsa. Junioreita opetetaan hallitsemaan niin onnistumisen kuin epäonnistumisen suuret tunteet. Päihteiden käytössä on nollatoleranssi, tämä koskee myös urheilujuomia.

Yhteistyötä esimerkiksi kunnan päiväkeskuksen kanssa voisi olla liikunnan tietotaidon tuominen päiväkeskuksen asiakkaille; pelivälineitä kokeiltavaksi ja luentoja liikunnan merkityksestä hyvinvoinnille.

Suomen sydänliiton **Kittilän Sydänyhdistys Ry** on ihmisten voimavaroja ja hyvinvointia lisäävä, yhteiskunnallisesti aktiivisesti vaikuttava sydänterveyden edistäjä. Sydänliiton toimintaa ohjaavat arvot ovat asiantuntemus, luotettavuus, rohkeus, ihmisen kunnioittaminen ja tavoitteellisuus. Kittilän Sydänyhdistys ry:n toimintaa ohjaavat Suomen Sydänliiton arvot.

Yhdistys ry edistää toiminta-alueellaan terveitä elintapoja yhteistyössä muiden kunnassa toimivien järjestöjen, julkisen sektorin ja Tunturi-Lapin yhdistysten kanssa. Yhdistys järjestää alueellaan valtakunnallisia tapahtumia, esim. sydänviikko, jossa tänä vuonna teemana on ARKISIRKUS ja kohderyhmänä ovat kouluikäiset lapset. Yhteistyötä tehdään oppilaitosten kanssa.

Sydänkerhotoimintaa aloitellaan kevään 2014 aikana. Sisältö kerhossa on esim. tunne pulssisi, nopea hoitoon hakeutuminen ja väestön peruselvytystaidot. Yhdistyksessä toteutetaan verenpaineen ja verensokerin mittauksia sekä niihin liittyvää ohjausta ja neuvontaa. kuntoutus- ja sopeutumisvalmennuskursseihin tiedottamalla kurseista ja osallistamalla kurseista koituviin matkakustannuksiin tiiviissä yhteistyössä terveyskeskuksen sydänhoitajan kanssa. Sydänyhdistyksen jäsenille tarjotaan teatteriretkiä yhteistyössä SPR:n Kittilän osaston kanssa. Yhdistys saa avustusta toimintaan tarpeen ja mahdollisuuksien mukaan. Varainhankintaa tehdään pystyttämällä latukahvio Aakenuksen Pyhäjärvelle.

Yhteistyötä tehdään kunnassa toimivien järjestöjen, yhdistysten ja julkisen sektorin kanssa. Päiväkeskuksen kanssa tehtävä yhteistyö voisi olla luentoja terveistä elintavoista, verenpaineen ja verensokerin mittausta.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto (MLL) on valtakunnallinen kansalaisjärjestö, joka edistää lasten, nuorten ja lapsiperheiden perusturvallisuutta, hyvinvointia ja tervettä kehitystä. MLL:n järjestö rakenne muodostuu paikallisyhdistyksistä, piirijärjestöistä ja keskusjärjestöstä. **Kittilän paikallisyhdistyksessä** on yli 480 jäsentä.

Paikallisyhdistyksissä tehdään monipuolista ennaltaehkäisevää lastensuojelu-, terveys- ja päihdetyötä vapaaehtoistoimintana. Toiminnassa painottuvat lasten, nuorten ja perheiden lähiyhteisöjen, osallisuuden ja kasvatuskumppanuuden tukeminen. Toiminnassa painotetaan myös vapaaehtoistoiminnan tukemista ja kehittämistä. Paikallisyhdistykset pyrkivät vaikuttamaan paikallisesti lapsiin liittyvään päätöksentekoon.

Kittilän paikallisyhdistyksessä on MLL:n lastenhoitajakoulutuksen saaneita hoitajia. MLL:n kouluttama luotettava hoitaja huolehtii lapsen turvallisuudesta, hoidosta ja viihtymisestä vanhempien ohjeiden mukaan. Kittilän kunta on vuosittain myöntänyt avustusta MLL Lapin piiriin tuottamalle lastenhoitotoiminnalle. Lastenhoitotoiminta on lyhytaikaista, tilapäistä lastenhoitoapua perheen kotiin. Toiminta on varhaista tukea lapsiperheille ja nuorisotyötä nuorille hoitajille. Paikallisyhdistys tarjoaa myös eri-ikäisille lapsille ja nuorille omaa toimintaa.

Kittilän kunta on mukana MLL Lapin piiri ry:n Vahvuutta vanhemmuuteen- hankkeessa 2012-2014. Hankkeessa kehitetään perhevalmennuksen jatkeeksi perheryhmämallia, jonka avulla tuetaan vanhemmuutta ja perheenjäsenten välistä vuorovaikutusta. Lisäksi tavoitteena on vahvistaa paikallisyhdistysten yhteistyötä neuvoloiden kanssa sekä ohjata perheitä vanhemmuutta tukevaan toimintaan, esimerkiksi perhekahvila.

Yhteistyötä tehdään terveydenhuollon neuvolan ja tarvittaessa sosiaalitoimen kanssa. Perhekahvilat, äideille järjestettävät hemmotteluillat ja ostosretket ovat osa yhdistyksen toimintaa. Perheille järjestetään erilaisia tapahtumia, joihin ovat kaikki tervetulleita.

Eläkeliitto on Suomen suurin eläkeläisjärjestö. Järjestö valvoo ikäihmisten etuja sekä tarjoaa palveluja ja yhdessäolon mahdollisuuksia. **Kittilän paikallisyhdistys** on yksi Eläkeliiton 402 paikallisyhdistyksestä. Yhdistyksen toimintaa ohjaavat seuraavat arvot: inhimillisyys, oikeudenmukaisuus, tasa-arvo, yhteisvastuu ja vuorovaikutus.

Paikallisyhdistyksessä järjestetään erilaisia kerhoja, juhlia ja matkoja. Piirit ja liitto järjestävät myös erilaisia liikuntatapahtumia ja kulttuuritoimintaa. Yhteistyötä tehdään myös naapurikuntien paikallisyhdistysten kanssa. Kunnan päätöksentekoon yhdistys osallistuu vanhusneuvostossa.

Kittilän näkövammaiset ry. toimii Näkövammaisten Keskusliiton alaisena yhdistyksenä. Yhdistyksen toimintaa ohjaavat keskusliiton arvot, joilla edistetään perus- ja ihmisoikeuksien, tasa-arvon ja yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden toteutumista jokaisen näkövammaisen kohdalla rajoitteista riippumatta. Kittilän kunnan yhdistys on jäsenmäärältään pieni, mutta se järjestää kuitenkin jäsenilleen kerhotoimintaa alueella.

Kittilän Vanhustenkotiyhdistys Ry omistaa Kittilän kunnan alueella vanhusväestölle tarkoitettuja vuokra-asuntoja. Yhdistys huolehtii kiinteistön kunnossapidosta ja toimii isännöitsijänä. Yhdistyksen puheenjohtajan mukaan yhdistyksen mahdollisuus pitää yllä hyväkuntoisia asuntoja ikääntyville on osa kuntalaisten hyvinvointia. Varsinaista mainintaa päihde- ja mielenterveyttä koskevasta toiminnasta ei heillä toimintasuunnitelmassaan ole.

Kittilän Ihmiset ry:n tavoitteena on tuoda mahdollisimman monta Kittilän kylien ikäihmistä Levin virkistäytymään – monille heistä tämä on pitkän elämän ensimmäinen lomamatka. Levin lomalaisille tarjoamat palvelut ovat kuitenkin osan vuodesta vajaalla käytöllä, sesonkien ulkopuolella. Kittilän Ihmiset järjestävät yhdessä vapaaehtoisten ja toimintaa tukevien yritysten kanssa ikäihmisille mm. kuntoilupäiviä ja K65-illallistanssiaisia.
(<http://kittilanihmiset.fi/index.shtml>)

Liitteessä 2 yhdistysten yhdyshenkilöt ja yhteystiedot

10. SUUNNITELMAN SEURANTA JA ARVIOINTI

Mielenterveys- ja päihdepalvelusuunnitelma on osa kunnan hyvinvointisuunnitelmaa, joka muodostuu monen eri sektorin ja toimialueen suunnitelmasta. Terveystieteiden lain 12 §:n mukaisesti kuntalaisten terveydestä ja hyvinvoinnista sekä toteutetuista toimenpiteistä on raportoitava valtuustolle vuosittain, lisäksi on laadittava laajempi hyvinvointikertomus kerran valtuustokaudessa. Näiden yhteydessä arvioidaan tämänkin suunnitelman toteutumista ja tehdään tarvittavat jatkolinjaukset.

Lähteet

Kolmas sektori maaseutukunnissa, 2010, Pihlaja Ritva. Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä, kansalaisjärjestöteemaryhmä. Kunnallisalan kehittämissäätö.

Mielenterveys- ja päihdesuunnitelma. Ehdotukset mielenterveys- ja päihdetyön kehittämiseksi vuoteen 2015. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2012:24. STM: Helsinki.

Mielenterveys- ja päihdetyö osana kunnan hyvinvointia. Opas strategiseen suunnitteluun. 2013. Laitila Minna, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Suomen Yliopistopaino Oy. Tampere.

Mielenterveys ja työkyvyttömyys, huhtikuu 2012. KT Kuntatyönantajat, Julkisan koulutettujen neuvottelujärjestö Juko ry, Kunta-alan Unioni ry, Tekniikka ja terveys KTN ry, Toimihenkilöiden neuvottelujärjestö TNJ ry, Keva. 2012. Kuntatyönantajat.

PÄIHDEPOLKU /liite 1

HUOLI OMASTA / LÄHEISEN
PÄIHTEIDEN KÄYTÖSTÄ

YHTEYS
SOSIAALITOIMISTOON

HUOLI
SOSIAALITOIMISTON
ASIAKKAAN
PÄIHTEIDEN
KÄYTÖSTÄ

HUOLI
MIELENTERVEYSTOI-
MISTON POTILAAN
PÄIHTEIDEN
KÄYTÖSTÄ

HUOLI MUISSA
PALVELUISSA
ASIAKKAAN
/POTILAAN
PÄIHTEIDEN
KÄYTÖSTÄ

ALKU-
TILAN-
NEAR-
VIOINTI
(AUDIT,
LAPSET
PUHEEK-
SI, JNE.)

ASIAKAS /
POTILAS

SOSIAALITYÖ

YHTEIS-
PALAVERI

MIELEN-
TERVEYSTYÖ

TARV. MUUT
ASiantun-
tijat

KUNTOUTUS- SUUNNITELMA

- tavoitteet
- toimenpiteet
- vastuutahon
määrittely, muut
työntekijät
- sosiaalityöntekijä:
maksusitoumukset,
palvelusopimukset,
lähetteet

VASTUUTAHO:
kuntoutussuunnitelman
toteutuksen seuranta,
koordinointi, arviointi;
hoitoneuvottelut

Liite 2

YHDISTYS	YHTEYSTIEDOT
Kittilän eläkeläiset ry	Räsänen Rauni, p. 040 842 4877
Kittilän palloseura	Paksu Janne, janne.paksu(a)pp.inet.fi, p. 0407156011
Kittilän sydänyhdistys ry	Maija-Liisa Soikkeli, p. 0400 780490
Mannerheimin Lastensuojeluliiton Kittilän paikallisyhdistys	Kaisa Sirkiä, p. 050 3515963
Eläkeliitto Kittilän paikallisyhdistys	Ritva Rytilahti, p. 0400 964681
Kittilän näkövammaiset ry	Sirkka Puumalainen, p. 040 – 8496850
Kittilän vanhustenkotiyhdistys	Satu Kokkonieniemi, p. 0400 514 204
Kittilän ihmiset ry	Kari Salonen, p. 040-7621237